

морських узбереж при охороні державного кордону країни. Ці дослідження отримали досить високу оцінку експертів відомства. Вони були визнані вельми результативними і необхідними для їх проведення у береговій зоні території тепер колишнього СРСР. Однак, після зникнення СРСР, ця надзвичайно важлива тематика була призупинена. Нинішня ситуація, необхідність захисту південного морського кордону дає уусі підстави для її відновлення.

Проведені нами роботи отримали важливі практичні результати в значній мірі завдяки тому, що були враховані фундаментальні властивості природного географічного середовища. Теоретико-методологічну основу їх становила концепція «географічної оболонки» і розуміння її системної просторово-часової організації, що розкриваються через такі її важливі закономірності як цілісність, колообіги, зональність, ритмічність тощо. Саме такий географічний підхід дозволив використати гіпотезу про «дзеркальне» відображення в геофізичних полях (термічному, баричному ін.) нижніх приземних і приводних шарів тропосфери в зонах морських узбереж, де активніше відбуваються масо-енергетичні обміни через фазові перетворення, процеси дифузії, турбулентного перемішування, конвекції, інші фізичні процеси, морфологічної структури земної поверхні («рельєфу»).

Стационарними і експедиційними роботами в межах полігону були встановлені просторово-часові особливості часу, місця, висоти, частоти повторюваності АЕ, встановлений їх зв'язок з розвинутою тут бризовою циркуляцією. Враховуючи це, проведений аналіз морфологічної структури, відібрані морфологічні і морфометричні характеристики земної поверхні на ділянці-полігоні, які могли найбільше впливати на АЕ. В результаті була встановлена вирішальна роль у формуванні траєкторій бризових потоків з суші на море порядку чергування морфологічних елементів, а також від'ємних долиноподібних форм рельєфу. Були встановлені і показники рельєфу, що найбільше впливають на погодні умови і утворення АЕ. Це: 1) площі окремих водозбірних басейнів; 2) загальна довжина в них всіх долин, долин різних порядків, кількість порядкуутворюючих точок в басейнах; 3) горизонтальне розчленування в басейнах; 4) вертикальне розчленування в басейнах; 5) нахили поверхонь і характер схилів в басейнах; 6) розподіли експозиції схилів; 7) морфологічні типи поперечних профілів долин і характер їх днища; 8) ступінь ізольованості басейнів.

Розвиток морської науки в Україні не може бути відірваний від охорони морських кордонів України. Від геоморфології вимагатиметься створення детальних моделей рельєфу реальної фізичної (не топографічної) земної поверхні берегових зон морських узбереж та визначення їх впливу на фізичні атмосферні процеси, які здатні створювати так звані «оманливі цілі» при використанні радіолокаційних систем озброєння та військової техніки, що викликає значні проблеми.

На наш погляд, розглянутий напрямок досліджень «рельєфу» можна вважати новим важливим напрямком белігеративної геоморфології.

УДК 911

Комлев О.О.¹, Жилкін С.В.²

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

² Інститут географії НАНУ

ПАЛЕОГЕОМОРФОЛОГІЧНИЙ АТЛАС УКРАЇНИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАУКОВИЙ ПРОЕКТ

Атласи залишаються найкращим способом узагальнення, зберігання і використання інформації. Атласи загальних і спеціальних геоморфологічних (і палеогеоморфологічних) карт містять важливі дані про *рельєф Землі*.

В попередніх наших публікаціях були детально розглянуті необхідність створення, наукова концепція, структура і зміст, використання майбутнього палеогеоморфологічного атласу України [2-7]. Основна наукова (і практична) мета атласу полягає: на сучасній теоретико-методологічній основі вести узагальнення даних про геоморфосистему України - її будову, структуру, історію, еволюцію, сучасну динаміку, давати у зручний спосіб нову

ISSN:2306-5680 Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2019. № 3 (54)

інформацію для традиційних і нових користувачів. Палеогеоморфологія давно вважається потенційною «точкою росту» геоморфології. Вона значно розширює просторово-часові рамки морфосистеми Землі, виявляє її матеріалізований «простір-час» - *геоморфолітосферу*. Розроблений автором *морфохронодинамічний* підхід дозволяє у реальному часі вивчати її об'єкти-елементи - форми рельєфу окремих морфоциклів розвитку, різні типи системних взаємозв'язків - історичних, еволюційних, функціональних. Автором був апробований морфохронодинамічний при вивченні геоморфосистеми території Українського щита в останній геоморфологічний мегацикл її розвитку [1]. Були розроблені серії спеціальних карт статичної і динаміки геоморфосистеми, визначені напрямки їх використання в регіональних дослідженнях.

На наш погляд, «Палеогеоморфологічний атлас України» повинен стати необхідною ланкою створення *геоморфологічних* атласів на більш сучасній теоретико-методологічній основі. Палеогеоморфологія, виконуючи її основне завдання – розкриття історії розвитку в окремі етапи геоморфосистеми (рельєфу) Землі, дає, водночас, і інформацію про її нинішній стан (речовинно-морфологічні комплекси, що складають геоморфолітосферу). Такі атласи стають більш придатними і для вирішення сучасних глобальних і регіональних проблем.

Палеогеоморфологічний атлас складається з наступних розділів: 1) *пояснювальний текст*, де викладені передмова створення, теоретична концепція, наукові і методологічні досягнення геоморфології у вивченні морфосистеми Землі; 2) *традиційні* палеогеоморфологічні карти, побудовані на історико-генетичній основі для окремих етапів докембрію, палеозою, мезозою і кайнозою території України; 3) *нового* типу карти, побудовані на морфохронодинамічній основі; 4) *спеціальні* карти для окремих об'єктів геоморфосистеми України - традиційних і «нових»; 5) *спеціальних* карт, які мають теоретичну і практичну спрямованість.

До останніх відносяться прогностичні карти, які дозволяють вести так зване *наскрізне прогнозування*, складовими якого виступають *ретроспективне, актуальне, перспективне* види прогнозування. Ретроспективне прогнозування традиційне – це пошуки мінеральних корисних копалин, актуальне і перспективне більше відповідають вирішенню проблем раціонального природокористування, охорони природи, екології, можуть використовуватись в обґрунтуванні питань конструювання навколишнього природного середовища. Всі ці види прогнозування об'єднує мета і завдання вести балансів розрахунки переміщення речовини в геоморфосистемі і через неї впродовж морфоциклів розвитку. Це відкриває принципову можливість вести розрахунки для планетарних інтегральних мегасистем в які входить геоморфосистема Землі. Це, зокрема інтегральна мегасистема «земна поверхня-літосфера- астеносфера Гутенберга». В ній безперервно тривають речовинні, енергетичні, інформаційні, ентропійні обміни між земною поверхнею і надрами, відбувається поповнення останніх екзогенною енергією, що прямо та побічно впливає на тектоносферу, вулканізм, спричиняє трансгресії морів, зледеніння.

Список літератури

1. *Комлев О.О.* Історико-динамічні басейнові геоморфосистеми геоморфологічних формацій Українського щита. Автореф. дис.... д-ра геогр. н. К., 2005. 37 с. 2. *Комлев О.О.* Палеогеоморфологічний атлас України (передмова до створення атласу). Фізична географія та геоморфологія, 2015. №3 (79). С. 5-20. 3. *Комлев О.О.* Палеогеоморфологічний атлас України (наукова концепція). Фізична географія та геоморфологія, 2015. №3 (79). С. 5-20. 4. *Комлев О.О.* Палеогеоморфологічний атлас України (нові якісні можливості для фахівців і інвесторів). Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування. Мат-ли Другої міжнародної науково-практичної конференції. Трускавець, 2015. С.77-80. 5. *Комлев О.О., Ремезова О.О., Жилкін С.В., Довніч О.С.* Палеогеоморфологічний атлас України (історія, теорія, зміст, структура). Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування. Мат-ли Третьої міжнародної науково-практичної конференції. Трускавець, 2016. 6. *Комлев О.О., Ремезова О.О., Жилкін С.В., Довніч О.С.* Палеогеоморфологічний атлас України: передмова до створення геоморфологічного атласу України. Часопис картографії, 2016. №16. С. 85-90. 7. *Комлев А.А., Ремезова Е.А., Жилкин С.В.* Палеогеоморфологический атлас Украины – перспективный научный проект. Актуальные проблемы наук о Земле: использование природных ресурсов и сохранение окружающей среды. Брест, 2017. С.76-78.